

JAROSŁAW RÓŻAŃSKI

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Kościół wobec tzw. kryzysu anglofońskiego w Kamerunie

Wraz z uzyskaniem niepodległości anglojęzyczny Kamerun oskarżał władze centralne w Jaunde (stolica) o marginalizowanie tej części kraju. Po- cząwszy od 2016 r., przejawy niezadowolenia w owym regionie Kamerunu przybrały na sile, a 1 października 2017 r. najbardziej skrajne frakcje ogłosiły niepodległość dwóch anglojęzycznych regionów Kamerunu i narodziny Federalnej Republiki Ambazonii. Przyczyniło się to do eskalacji napięcia w obu wspomnianych regionach, prowadząc do strajków i krwawych walk. Władza centralna i separatyści zajęli pozycje nie do pogodzenia. Według szacunków zginęło w konflikcie co najmniej 4 tys. osób, a ponad milion zostało zmuszonych do opuszczenia swoich domów. Wśród uchodźców większość stanowią kobiety i dzieci (L.M., *Afrique-Cameroun. Les étudiants et les écoles pris pour cible dans les régions séparatistes anglophones*). W tej sytuacji Kościół katolicki, który jest jedną z najbardziej wpływowych instytucji pozarządowych w całym kraju i w regionach anglojęzycznych, stanął przed trudnym zadaniem: znalezieniem dróg pojednania między zwaśnionymi stronami.

Trudne wyzwanie dla Kościoła

Chrześcijanie w Kamerunie stanowią dzisiaj około 70% z około 26 mln ludności. Są obecni we wszystkich dziesięciu regionach administracyjnych kraju. Najbardziej prężna i najliczniejsza wspólnota wśród nich to katolicy (ok. 38%). Kościół katolicki jest jedną z najsilniejszych instytucji w kraju, zorganizowaną w pięć metropolii kościelnych¹ i 24 diecezje, w których pracuje 1 350 księży diecezjalnych i zakonnych oraz 2 600 siostr i braci zakonnych.

---

¹ Bamenda, Bertoua, Douala, Garoua i Jaunde.

Ponad jedna trzecia mieszkańców kraju to katolicy. Kościół prowadzi szereg różnego rodzaju instytucji, w tym gęstą sieć szkół i szpitali (*Annuario Pontificio per l'Anno 2020*). Kameruńczycy cenią go jako instytucję, a także jako autorytet moralny. W regionach anglofońskich ważną rolę odgrywają również inne wspólnoty kościelne, wśród których wyróżniają się m.in. Kameruńska Konwencja Baptystów i Kościół Prezbiteriański w Kamerunie². Kościół katolicki oraz wymienione wspólnoty kościelne wyrażały gotowość do mediacji pomiędzy separatystami a rządem, podobnie jak wielu tradycyjnych, miejscowych wodzów. Rola mediacyjna Kościoła katolickiego wydaje się tutaj szczególnie ważna, gdyż w tym kraju tak naprawdę niewielu jest potencjalnych mediatorów. Jednak to zadanie wydaje się niezwykle trudne, ponieważ nie ma woli porozumienia u coraz bardziej wrogich sobie stron.

Niestety, wspomniane wyżej bolesne podziały (między frankofonami i anglofonami) dotknęły także wspólnoty kościelne. Nie ominęły też Kościoła katolickiego, a wiązały się przede wszystkim z relacjami biskupów (czy szerzej: duchowieństwa) z rządem podczas licznych zawirowań politycznych. Najbardziej znany przypadek dotyczy Alberta Ndongmo, arcybiskupa pochodzącego z okolic Dschang, zatem formalnie z Kamerunu frankofońskiego, regionu zdominowanego przez liczną grupę etniczną Bamiléké, zamieszkującą pobliski Kamerun anglofoński. W 1964 r. został on ordynariuszem diecezji Nkongsamba. Na jej terenie prowadziła nieustannie walkę partyzancką zdelegalizowana w 1955 r. przez Francuzów partia: Związek Ludów Kamerunu (*Union des Populations du Cameroun* – UPC). Do owej walki zbrojnej przystąpili przede wszystkim Bamiléké. Ahmadou Ahidjo, prezydent Kamerunu, poprosił Ndongmo o negocjacje z powstańcami, po czym aresztował go za współpracę z nimi. W 1970 r. skazano arcybiskupa na śmierć; później wyrok zamieniono na dożywocie (por. Messina 375-376). Wielu księży zaprotestowało przeciwko uwięzieniu Ndongmo, lecz Jean Zoa, ordynariusz Jaunde, odmówił podpisania ich protestu, związany blisko z rządem. Kiedy Ahmadou Ahidjo w 1975 r. ułaskawił Ndongmo, archidiecezja Jaunde nie przyłączyła się do świętowania jego uwolnienia, co czyniły natomiast z radością inne diecezje.

Rozdźwięk między frankofonami i anglofonami dał się także zauważyć przy nominacji przez Jana Pawła II w 1982 r. Christiana Wiyghana Tumiego na arcybiskupa Garoua w północnym Kamerunie. Wówczas grupa księży frankofońskich protestowała na południu kraju przeciwko „anglojęzycznemu Bamiléké”. Konflikt wewnętrzkościelny miał również miejsce w 1990 r., kiedy

---

² Szerzej o początkach misji protestanckich w Kamerunie zachodnim: Różański, *Działalność misyjna w Kamerunie i Gabonie na przełomie XIX/XX w.* 176-179.

to doszło do prób stworzenia opozycyjnych partii politycznych, popieranych strajkami i buntami. W kraju bowiem była wtedy jedyna partia – Demokratyczne Zgromadzenie Narodu Kameruńskiego (*Rassemblement démocratique du peuple camerounais* – RDPC). W tym okresie do strajków wzywał m.in. anglojęzyczny polityk Bernard Muna. Reżim zareagował organizowaniem demonstracji przeciwko demokracji wielopartyjnej, którą opisywano jako próbę „dywersji” i „destabilizacji”. W Jaunde wiece prorządowe zakończyły się Mszą świętą w katedrze, pod przewodnictwem Zoa, co spotkało się ze sprzeciwem Tumi, wtedy już kardynała. W tym samym roku, w anglojęzycznej Bamendzie opozycjoniści założyli nową partię o nazwie Front Socjaldemokratyczny. Po tym, jak policja zabiła sześciu ich zwolenników, arcybiskup Paul Verdzev z Bamendy zorganizował w katedrze nabożeństwo żałobne. W odpowiedzi Zoa modlił się w katedrze w Jaunde o „oczyszczenie” wizerunku Kościoła katolickiego, „sprofanowanego” w katedrze w Bamendzie (International Crisis Group Africa, *Cameroon's Anglophone Crisis: How the Catholic Church Can Promote Dialogue. Briefing N°138 2-7*).

Pomimo zasygnalizowanych powyżej różnic między duchownymi bliskimi władzom w Jaunde i tymi, którzy popierają grupy im przeciwne, wydaje się jednak, że Kościół katolicki wciąż ma najpotężniejszy potencjał do odgrywania pozytywnej roli w rozmaitych kryzysach, w tym w bolesnym kryzysie anglofońskim.

Wybuch tzw. konfliktu anglofońskiego

Przyczyny „kryzysu anglofońskiego” w zachodniej części Kamerunu są zakorzenione w odrębnej od frankofońskiej historii tej części kraju. W dniu 1 stycznia 1960 r. francuskojęzyczne terytorium Kamerunu uzyskało niepodległość od Francji, stając się Republiką Kamerunu. W październiku 1961 r. niepodległość od Wielkiej Brytanii uzyskało terytorium anglojęzyczne, tworząc wraz z częścią frankofońską jedno państwo: Federalną Republikę Kamerunu. Jednak bardzo szybko nadzieje anglofońskich mieszkańców Kamerunu na rozwój w niezależności i poszanowaniu ich tradycji kulturowych stłumiono, co wyraziło się w referendum (20 V 1972) zmieniającym oficjalną nazwę kraju na: Zjednoczona Republika Kamerunu. Towarzyszyła temu prowadzona od samego początku polityka pierwszego prezydenta Kamerunu Ahidjo, który wzmacniał centralizację kraju i zwalczał federalizm, jednocześnie dyskryminując gospodarczo ową część kraju. W marcu 1984 r. jego następcą Paul Biya zmienił oficjalną nazwę kraju na: Republika Kamerunu i usunął z flagi drugą gwiazdę reprezentującą symbolicznie anglojęzyczną część federacji (Kamé Bouopda).

Narastająca latami frustracja angielskojęzycznych mieszkańców Kamerunu Zachodniego uzewnętrzniła się m.in. pod koniec 2016 r., kiedy to rozszczenia korporacyjne przeobraziły się w żądania polityczne, inicjując strajki i zamieszki. Zakres ruchu był tak wielki, iż tym razem represyjna polityka rządu nie wystarczyła do przywrócenia spokoju. Napięcie wzrosło 11 października, gdy anglojęzyczni prawnicy z północno-zachodniej i południowo-zachodniej części kraju zastrajkowali, żądając powrotu systemu *Common Law* w swoich regionach. Domagali się także przełożenia na język angielski Kodeksu Organizacji Prawa Gospodarczego i innych tekstów prawnych. Skrytykowali frankofonizację wymiaru sprawiedliwości i umieszczanie w tej części kraju prawników frankofońskich, nieznających i nierespektujących *Common Law*. Wyszli 8 listopada na ulice w Bamendzie, powtarzając swoje żądania. Rząd zignorował ich postulaty i siłą stłumił protest³.

W dniu 21 listopada tego samego roku wybuchł strajk nauczycieli w Bamendzie. Tysiące anglofonów udały się na ulice, by domagać się poszanowania ich systemu szkolnego. Policja i armia zareagowały przemocą, otwierając ogień i zabijając przynajmniej dwóch demonstrantów. Ponadto 8 grudnia, w tym samym mieście, miały miejsce gwałtowne starcia podczas manifestacji zorganizowanej przez rząd w celu ukazania jego siły i panowania nad sytuacją (por. International Crisis Group, *Cameroun. La crise anglophone à la croisée des chemins. Rapport Afrique, N 250, 2 août 2017 9-10*).

Od początku na owe wydarzenia reagował też Kościół katolicki. O jego ważnej roli w Kamerunie Zachodnim (anglofońskim) mówią m.in. dane statystyczne. W administracyjnym Regionie Północnego-Zachodu i Regionie Południowego-Zachodu żyją ponad 4 mln osób, w których gronie katolicy stanowią około 40%. Kościół katolicki zorganizowany jest w jedną metropolię z siedzibą w Bamenda. W pięciu diecezjach anglofońskich (Bamenda, Buéa, Kumba, Kumbo i Mamfé) funkcjonuje 169 parafii, w których pracuje 473 księży diecezjalnych i zakonnych. Kościół prowadzi na tym terenie 648 różnego rodzaju szkół oraz 82 ośrodki zdrowia (*Annuario Pontificio per l'Anno 2020 77, 122, 377, 435*). Większość księży wywodzi się z tej części Kamerunu. Z regionu anglofońskiego pochodził także, stojący od 2006 r. do 2019 r. na czele metropolii Bamenda, arcybiskup Cornelius Fontem Esua oraz obecny ordynariusz – arcybiskup Andrew Nkea Fuanya⁴.

---

³ Szeroko o źródłach kryzysu i jego przebiegu: Różański, *Ku niepodległej Ambazonii? Źródła kryzysu w angielskojęzycznej części Kamerunu 167-188*.

⁴ Urodzony 2 czerwca 1943 r. w Mbettie, otrzymał święcenia kapłańskie w dniu 29 grudnia 1971 r. Biskupem diecezji Kumbo mianowano go dnia 10 września 1982 r. Święcenia biskupie przyjął 8 grudnia 1982 r. W dniu 7 grudnia 2004 r. został mianowany arcybiskupem koadiutorem

Od zarania „kryzysu anglofońskiego” biskupi z prowincji kościelnej Bamenda, podobnie jak i miejscowy kler, wyrażają większe zaniepokojenie kryzysem niż biskupi w regionach frankofońskich, wyraźnie wskazując na zasadność skarg ludności anglojęzycznej.

Bojkot szkół

Na początku 2017 r. palącym problemem był strajk szkolny, ogłoszony w styczniu 2017 r. przez anglojęzycznych bojowników z Kamerunu Zachodniego. W maju 2017 r. arcybiskup Samuel Kleda wywierał presję na biskupów z prowincji kościelnej Bamenda, by optowali za wznowieniem zajęć. Wtedy inne zdanie wyraził biskup Immanuel Bushu, ordynariusz Buéa. Mimo iż nie popierał bojkotu, wskazał, że rozwiązanie kryzysu będzie bardziej prawdopodobne, jeśli rząd uwolni zatrzymanych działaczy anglofońskich. Bojkot szkół trwał przez cały 2017 r. W 2018 r. wznowiono zajęcia w wielu szkołach, ale w niektórych miastach, np. w Fomanka, Emeh i Jumbam, strajk kontynuowano, chociaż sprzeciwił się temu George Nkuo, ordynariusz diecezji Kumbo i przewodniczący Konferencji Episkopatu Prowincji Bamenda (*The Bamenda Provincial Episcopal Conference – BAPEC*), podkreślając, że edukacja dzieci musi być szanowana jako podstawowa misja Kościoła.

Sprzeciw biskupów wobec bojkotu szkół wywołał gniew u anglojęzycznych bojowników i skłonił ich do wystąpień przeciwko duchownym. Zdarzały się podpalania szkół nieuczestniczących w bojkocie. W dniu 18 września 2017 r. bojownicy angielskojęzyczni poważnie uszkodzili katolickie Kolegium Najświętszego Serca Jezusa w Bamendzie.

Na stanowisko biskupów zareagowały także władze rządowe, oskarżając w kwietniu 2017 r. duchownych katolickich i ordynariuszy z regionów angielskojęzycznych o popieranie bojkotu szkół i tym samym o zagrożenie jedności narodowej. Podobne zarzuty postawiono zwierzchnikom Kościoła Prezbiteriańskiego w Kamerunie oraz Kameruńskiej Konwencji Baptystów. Zarzuty te ostatecznie oddalił sąd w Buéa, jednak rząd kameruński wyraźnie pokazał, że jest gotowy z powodów politycznych postawić duchownych przed sądem (*International Crisis Group, Cameroon's Anglophone Crisis 5*).

Pomimo pewnej polaryzacji poglądów biskupi anglojęzyczni i frankofońscy zdecydowanie potępiли represje wojskowe wobec cywilów z wrze-

---

Bamendy przez papieża Jana Pawła II, a 23 stycznia 2006 r. zastąpił na tym urzędzie arcybiskupa Verdzekova.

śnia 2017 r. W komunikacie Komisji Episkopatu Kamerunu ds. Sprawiedliwości i Pokoju wyrażono oburzenie „w związku z utrzymującym się kryzysem anglofońskim, skalą ruchu z 22 września 2017 roku – dnia, w którym rozpoczęły się demonstracje wzywające do secesji – oraz zamiarem proklamowania niepodległości regionów północno-zachodniego i południowo-zachodniego”. Komisja Episkopatu ds. Sprawiedliwości i Pokoju ponowiła apel Kościoła „do wszystkich uczestników kryzysu, aby w świetle prawdy szukali pokoju poprzez dialog”. W komunikacie skrytykowano rząd za nieumiejętność zarządzania kryzysem i wezwano go do uznania błędów w „budowie państwa” oraz do rozpoczęcia decentralizacji administracji. Wskazano, iż celem protestów jest wola używania języka angielskiego w edukacji i działalności administracyjnej oraz przyjęcie systemu prawa zwyczajowego w stylu brytyjskim w miejsce kodeksu prawa francuskiego. W komunikacie uwypuklono pogląd, iż określanie struktury państwa nie leży w kompetencji Kościoła oraz jednocześnie wzywano do zastosowania zapisanej w Konstytucji decentralizacji, której domagają się regiony anglojęzyczne (wszystkie cytaty w akapicie: L.M., *Afrique-Cameroun. Prise de position de l’Eglise contre l’indépendance des régions anglophones et en faveur de la décentralisation*).

Przemoc dotykała również inne wspólnoty chrześcijańskie. W dniu 5 listopada 2018 r. w Bamendzie porwano 79 uczniów i trzech dyrektorów miejscowej, prezbiteriańskiej szkoły średniej. Dopuszcili się tego prawdopodobnie anglojęzyczni separatyści z ugrupowania *Amba Boys*⁵ w przeddzień zaprzysiężenia prezydenta Biyi na nową kadencję. Wcześniej, 30 października, w starciach pomiędzy wojskiem a secesjonistami zginął Charles Wesco, misjonarz baptystów (L.M., *Afrique-Cameroun. Enlèvement de 79 élèves d’un établissement de l’enseignement secondaire presbytérien de Bamenda dans le cadre de la „crise anglophone”*).

W dniu 24 października 2020 r. ośmioro dzieci zabił separatyści podczas ataku na Międzynarodową Akademię Dwujęzyczną *Mère Françoise* w Kumbo, w południowo-zachodniej części kraju. Pod koniec października 2020 r. wprowadzono 11 nauczycieli z przedszkola i szkoły podstawowej: Presbyterian Nursery and Primary School w Kumbo.

---

⁵ Jedną z kilkudziesięciu grup walczących o niepodległość Ambazonii. Nie mają one wspólnego dowodzenia, a ich nazwy są raczej owocem inwencji miejscowych społeczności. *Amba Boys* stanowią jedną z najbardziej radykalnych grup. Ich nazwa nawiązuje do zatoki Ambas, od której wzięła nazwę Ambazonia.

Ogłoszenie niepodległości

Protesty jednak wciąż nasilały się i zaczęła się akcja „martwych miast” oraz bojkotu szkół na północnym i południowym zachodzie Kamerunu. W dniu 1 października 2017 r. symbolicznie proklamowano niepodległość nowego państwa – Ambazonii. W marszach w Bamendzie, Buéa oraz w dziesiątkach miast i miasteczek niesiono flagi Ambazonii, manifestując z nimi przed siedzibami tradycyjnych wodzów, komisariatami policji i żandarmarii. Siły bezpieczeństwa odpowiedziały nieproporcjonalnie, zabijając w tych dniach co najmniej 40 osób i raniąc ponad 100 (por. International Crisis Group, *Cameroun L'aggravation de la crise anglophone requiert des mesures fortes* 2-5). Wśród tych, którzy potępił przemoc, znaleźli się także biskupi z prowincji kościelnej Bamenda (BAPEC). W oświadczeniu z 4 października napiętnowali „różne formy przemocy i okrucieństwa, które doprowadziły do nękania wielu miast i wiosek w regionach północno-zachodnim i południowo-zachodnim, co pociągnęło za sobą ofiary śmiertelne”. Biskupi potępił fakt, że „wierni są prześladowani nawet w swoich domach, niektórzy są aresztowani, inni okaleczani, a jeszcze inni po prostu śmiertelnie pobici”. Wielu chrześcijan straciło dobytek w wyniku splądrowania i spalania, liczni cierpią z powodu utraty bliskich, zaginionych lub uprowadzonych. Biskupi potępił „atmosferę wojny”, która zapanowała w tym regionie kraju. Biskupi pisali w oświadczeniu:

W niedzielę 1 października 2017 r. kapłanom i świeckim wojsko na ulicach uniemożliwiło udanie się do kościoła, przez co nie mogli skorzystać z konstytucyjnego prawa do wolności kultu. W niektórych miejscach z niesmakiem zauważyliśmy, że chrześcijanie wychodząc z Mszy św. byli odurzali gazem łzawiącym.

Sprzeciwili się też słowom Issa Bakary Tchiroma, ministra transportu w rządzie kameruńskim, zaprzeczającego masakrom: „z zażenowaniem i wstydem odnotowujemy, że minister transportu pochwalił profesjonalizm sił zbrojnych, zupełnie nie biorąc pod uwagę faktu, że niektóre z aktów brutalności i barbarzyństwa wobec ludności zostały popełnione przez członków sił zbrojnych” (wszystkie cytaty w akapicie: L.M., *Afrique-Cameroun. Déclarations critiques des Evêques de la Province de Bamenda à l'encontre des violences contre la population*).

W dniu 1 grudnia 2017 r. Biya wypowiedział wojnę anglojęzycznym separatystom, co wywołało kolejne protesty. W dniu 18 grudnia w miastach na terenach anglofońskich wybuchł jednodniowy strajk miejski. Dnia 19 grudnia spalono kilka wiosek w okolicach Mamfé, w południowo-zachodniej części

Kamerunu, w rejonie, w którym w ostatnich dniach zginęło czterech żandarmerów. Władze Kamerunu twierdziły, że wojsko przejęło kontrolę nad trzema obozami szkoleniowymi zbrojnych grup separatystycznych. W dniu 15 grudnia setki księży katolickich, pastorów z różnych wyznań chrześcijańskich i muzułmańskich imamów zebrało się w katedrze w Jaunde, aby modlić się o pokój. Wystosowali oni wspólny apel o pokój (por. L.M., *Afrique-Cameroun. Appel à la paix de la part des responsables religieux chrétiens et musulmans après les violences dans les régions anglophones*).

Jednak na poziomie krajowym wciąż pozostaje palący problem statusu anglofońskiego Regionu Północnego Zachodu i Regionu Południowego Zachodu. Ujęcie rządowe preferuje *status quo*. Jako rozwiązanie podaje się też rozmaity zakres decentralizacji władzy, powrót do federacji czy też – w radykalnym rozumieniu separatystów – należną z racji historycznych i prawnych niepodległość państwową. Niektórzy księża z regionu angielskojęzycznego wprost poparli postulat stworzenia nowego państwa. Tak uczynił w kwietniu 2017 r. Wilfred Emeh z diecezji Kumba. Miesiąc później Gerald Jumbam, także z diecezji Kumba, napisał list otwarty do arcybiskupa Samulea Kledy, przewodniczącego Krajowej Konferencji Episkopatu Kamerunu (*Conférence Episcopale Nationale du Cameroun*), popierając pełną niepodległość dwóch regionów anglojęzycznych. Jego postulaty otwarcie poparł David Fomanka, były sekretarz ds. edukacji w diecezji Mamfé. Wszyscy trzej z powodu swoich wystąpień musieli wyemigrować z Kamerunu. Zdecydowana większość księży jednak jest bardziej ostrożna, popierając federalizm lub rzeczywistą decentralizację, nie popierając jednak niepodległości. Opowiadają się też za tym, by głos w imieniu Kościoła zabierali biskupi.

Wybory prezydenckie i parlamentarne

W niedzielę 7 października 2018 r. odbyły się wybory prezydenckie. Wśród kandydatów był urzędujący prezydent Biya, który ubiegał się o siódmą z kolei kadencję. Ich ważnym obserwatorem pozostawał także Kościół katolicki, głównie za pośrednictwem lokalnych Komitetów Sprawiedliwości i Pokoju (*Iustitia et Pax*⁶). Komisja ta monitorowała przebieg głosowania w wielu lokalach wyborczych w całym kraju. Jednak 46 jej obserwatorów z regionów północno-zachodniego i południowo-zachodniego nie mogło przebywać w miejscowych lokalach wyborczych ze względu na sprzeciw

---

⁶ Szeroko o celach i działaniu Komitetów Sprawiedliwości i Pokoju, m.in. w Kamerunie: por. Różański, *Inkulturacja Kościoła wśród ludów Środkowego Sudanu* 442-448.

rządowych sił bezpieczeństwa. „Wybory odbyły się w sposób pokojowy, ale odnotowano poważne nieprawidłowości w regionach anglojęzycznych” (L.M., *Afrique-Cameroun. Communiqué de la Conférence épiscopale sur le déroulement du vote „dans le calme mais avec des irrégularités en particulier dans les régions anglophones”*) – stwierdziła w oświadczeniu powoływanej Konferencji Episkopatu Kamerunu. Biskupi kameruńscy ubolewali też nad faktem, że nie umożliwiono udziału w wyborach uchodźcom. Jednocześnie zwrócili się do całego społeczeństwa z prośbą o zachowanie spokoju (tamże).

Według oficjalnych obliczeń dokonanych przez Narodową Komisję Liczenia Głosów Biya uzyskał 71,28% głosów. Jednak w oczekiwaniu na oficjalne podanie wyników jeden z kandydatów, Maurice Kamto, ogłosił swoje zwycięstwo już 8 października. Kleda stwierdził:

Te wybory zrodziły we mnie pytania. Jeśli wziąć pod uwagę przypadek regionu Dalekiej Północy, gdzie ludzie, którzy cierpią niemal co roku, w 89% głosowali na tych, którzy obecnie im rządzą, to mam poważny problem! Patrząc też na strefę anglofonską, gdzie procent poparcia dla partii rządzącej jest bardzo wysoki. Skoro nie można było prowadzić kampanii w tych dwóch regionach, skąd wzięły się te procenty? (L.M., *Afrique-Cameroun. Doutes de responsables de l’Eglise quant aux résultats des élections présidentielles*).

Arcybiskup Douala uważał też, że należy wysłuchać tego, co mówi odrzucony kandydat Kamto, który miałby uzyskać 14,23% (tamże).

W dniu 9 lutego 2020 r. w Kamerunie odbyły się kolejne wybory samorządowe i parlamentarne. Przebiegły one spokojnie, ale przy bardzo niskiej frekwencji. „Tendencja do wstrzymywania się od głosu była niemal powszechna” – powiedział biskup Abraham Kome, ordynariusz Bafang i przewodniczący Krajowej Konferencji Episkopatu Kamerunu (CENC), przytoczywszy m.in. kilka przykładów. Zauważył też, że

z powodu braku bezpieczeństwa w regionach północno-zachodnim i południowo-zachodnim 17 obserwatorów CENC [Krajowej Konferencji Episkopatu Kamerunu] z tych dwóch regionów nie mogło wykonywać swojej pracy. Ten brak bezpieczeństwa uniemożliwił wielu obywatelom korzystanie z ich praw obywatelskich (L.M., *Afrique-Cameroun. Désertion des urnes de la part des électeurs selon les observateurs de la Commission épiscopale Justice et Paix*).

W nocy z 14 na 15 lutego 2020 r. w anglojęzycznym departamencie Donga-Mantung (region północno-zachodni) doszło do masakry ludności cywilnej, głównie kobiet i dzieci. Zginęły 22 osoby. Separatyści o tę zbrodnię

oskarżyli armię kameruńską (L.M., *Afrique-Cameroun. Désertion des urnes de la part des électeurs selon les observateurs de la Commission épiscopale Justice et Paix*).

Przemoc i walki zbrojne

W anglojęzycznych prowincjach Kamerunu rządowe siły porządkowe wprowadziły system represji, który mocno uderzał w ludność. Również separatyści reagowali ostro, co siało wśród ludności cywilnej strach. Poszczególne eskalacje walk były zdecydowanie potępiane przez Episkopat Kamerunu.

W oświadczeniu z 16 maja 2018 r. biskupi kameruńscy pod przewodnictwem stojącego na czele Konferencji Episkopatu Kamerunu Kledy potępili „prerażającą przemoc” i sprzeciwili się „brutalnym represjom armii”, które wywołały kryzys humanitarny. „Powstrzymajmy wszelkie formy przemocy i przestańmy się nawzajem zabijać” – apelowali do obydwu stron konfliktu – „ocalmy nasz kraj przed bezpodstawną i niepotrzebną wojną domową” (por. wszystkie cytaty: PN/AP, *Afrique-Cameroun. Appel au dialogue de la part des Evêques face à la crise humanitaire en cours dans la zone anglophone du pays*).

Do stref konfliktu nie wpuszczano niezależnych obserwatorów, a według szacunków *Caritas Cameroon* w starciach pomiędzy wojskiem a separatystami zginęło do tej pory co najmniej 150 osób, w tym 64 cywilów. Naoczni świadkowie, którzy uciekli do Nigerii, donosili o aresztowaniach i zabójstwach, torturach wobec podejrzanych o separatyzm, a także o molestowaniu dzieci i gwałtach. W centrum kryzysu znalazło się Mamfé w południowo-zachodnim Kamerunie. Około 160 tys. ludzi zostało zmuszonych do ucieczki ze swoich domostw. Przedstawiciel *Caritas* powiedział, że „wiele osób opuściło swoje domy, by ukryć się w buszu” (KE, *Afrique-Cameroun. Appel de l’Eglise à un dialogue inclusif après les tensions et violences dans les provinces du nord du pays*). Po drugiej stronie granicy Nigerii *Caritas* odnotowała przybycie 25 624 uchodźców z Kamerunu, podczas gdy ONZ podaje, że ich liczba może wynosić 40 tys., z których większość stanowią kobiety i dzieci. Tylko 5% uchodźców ma odpowiednie schronienie; pozostali śpią w opuszczonych budynkach lub na lotnisku (por. tamże). „Sytuacja jest dramatyczna. Siły porządkowe nadal zabijają ludność cywilną. Tysiące ludzi szukają schronienia za granicą lub w innych prowincjach kraju” – mówił nieco później jezuita Ludovic Lado (por. KE, *Afrique-Cameroun. Témoignage d’un jésuite sur „de graves violations des droits fondamentaux dans les provinces anglophones”*). „W Bamendzie nie ma żadnych starć, ale napięcie daje się we znaki. Han-

dlowcy i przedsiębiorcy obawiają się, że ich firmy zostaną zniszczone lub zdewastowane. Taksówkarze obawiają się napaści. Miasto jest jakby zawieszony – relacjonował kapucyn Gioacchino Catanzaro warunki życia w jednym z głównych anglojęzycznych miast Kamerunu (por. KE, *Afrique-Cameroun. Vie sociale annihilée par la peur dans le nord-ouest du pays*).

W listopadzie 2019 r. jeden z zakonników relacjonował misyjnej Agencji Fides: „W ciągu ostatnich kilku dni w Bambui (miasto poblizu Bamendy) spłonęło wiele domów i codziennie dochodziło do starć zbrojnych. Zginęło wiele osób. Patrole policji przerażają ludność, zwłaszcza osoby starsze, które nigdy nie doświadczyły takiej atmosfery napięcia” (KE, *Afrique-Cameroun. Appel de l’Eglise à un dialogue inclusif après les tensions et violences dans les provinces du nord du pays*). Ludność obawiała się nie tylko policji, ale także separatystycznych bojówek. Ten sam zakonnik mówił:

Stosunek ludności do nich jest różny. W ostatnich miesiącach wielu księży zostało uprowadzonych, co zmusiło biskupa Andrew Nkee Fuanyę, biskupa Mamfé, do zamknięcia trzech parafii w diecezji. Biskup George Nkuo, biskup Kumbo, sam został uprowadzony. Codziennie uprowadzani są nie tylko przywódcy religijni, ale także osoby cywilne, które są uwalniane po zapłaceniu okupu. Należy jednak dodać, że duża część społeczeństwa woli separatystów od policji (tamże).

Słowa te potwierdzał list pasterski z 10 grudnia 2019 r., w którym biskupi stwierdzali: „W trakcie i po ostatnich wyborach prezydenckich jesteśmy świadkami coraz większego i bardzo niepokojącego pogorszenia klimatu społecznego”. Ostrzegali w nim mieszkańców Kamerunu przed trybalizmem, który może zagrozić spójności narodowej. Mówili o szerzeniu się „postaw, słów i zachowań”, które ukazują „niedopuszczalną pogardę dla godności ludzkiej” i „grożą przerodzeniem się w jeszcze bardziej wyniszczające konflikty plemienne”. Potępili też polityków, którzy „poprzez wypracowane formy linczu medialnego starają się obecnie przekształcić swoich przeciwników politycznych i ideologicznych we wrogów całego narodu, tak jak Saul zrobił to z Dawidem”. Dysfunkcyjność państwa powoduje zaś rozczarowanie, gdyż ludzie

nie znajdują w instytucjach państwowych tego, czego oczekują, a zwłaszcza gwarancji pracy, szybkiego i sprawiedliwego rozstrzygnięcia sporów prawnych, należytą pomocy w szpitalach, bezpieczeństwa osób i mienia, i stąd zwracają się ku swojej grupie plemiennej, do której przynależą. Z tego punktu widzenia niewłaściwe zarządzanie państwem toruje drogę trybalizmowi (wszystkie cytaty w akapicie: L.M., *Afrique-Cameroun. Lettre pastorale des Evêques appelant à éviter „le piège du tribalisme”*).

W dniu 14 lutego 2020 r. w wiosce Ngarbuh-Ntumbaw w anglojęzycznym regionie północno-zachodnim wojsko zabiło 24 osoby, w tym kobiety w ciąży i małe dzieci. „Niektóre z ofiar zostały spalone żywcem” – stwierdził Nkuo. We Mszy Świętej w intencji ofiar wziął także udział Tumi (L.M., *Afrique-Cameroun. Appel d'Evêques du monde entier en faveur de la participation du Chef de l'Etat aux colloques de paix relatifs à la crise anglophone*).

Dnia 17 kwietnia 2020 r. o położenie kresu przemocy zaapelował w liście pasterskim Fuanya, ordynariusz Bamendy. „Jak doświadczyliśmy już wszyscy, łatwo jest rozpocząć wojnę, ale nigdy nie jest łatwo ją zakończyć. Przez przemoc, masakry i zniszczenia wszystko jest tracone, ale możemy osiągnąć wszystko, szczerze dążąc do sprawiedliwości, pojednania i pokoju”. Mówiąc o swojej roli „pasterza stada”, arcybiskup stwierdzał, że jego obowiązkiem jest „czuwanie, aby wilki nie pożerały Bożych owiec lub aby najsilniejsze owce nie zabijały najsłabszych” (wszystkie cytaty w akapicie: L.M. *Afrique-Cameroun. Appel de l'Evêque de Bamenda en faveur de la cessation du conflit dans les régions anglophones*).

„W Kamerunie od lat codziennie dochodzi do starć, morderstw, masakr i porwań, ale nikt o tym nie mówi” – stwierdził z przykrością Fuanya (LA, *Archevêque de Bamenda: le conflit continue, les leaders religieux sont engagés dans une médiation difficile*). Zaznaczył, że mimo to:

rozmawiamy bezpośrednio z rządem, a następnie z członkami grupy *Amber Boys*. Spotykamy się z nimi potajemnie i jesteśmy w stałym kontakcie. W tym czasie próbujemy rozmawiać z przywódcami niepodległościowymi w diasporze: to bardzo ważne, ponieważ są to bardzo wpływowi ludzie. Działalność ta, choć prowadzona pośród wielu trudności, przynosi pewne owoce, przede wszystkim w postaci ponownego otwarcia szkół. Obecnie 60% dzieci uczęszcza do szkoły regularnie (tamże).

Porwanie i zabójstwa duchownych

W dniu 4 października 2018 r. przed kościołem parafialnym pw. św. Teresy w Bamessing (archidiecezja Bamenda) został zabity przez żołnierzy dziewiętnastoletni kleryk. W oświadczeniu archidiecezji czytamy, że po Mszy Świętej, kiedy wraz z wiernymi stał „przed kościołem, nadejechała ciężarówka wojskowa z Ndop i zatrzymała się na początku drogi prowadzącej do kościoła. Z pojazdu wysiadło kilku żołnierzy, którzy otworzyli ogień” (L.M., *Afrique-Cameroun. Meurtre d'un jeune Séminariste dans la région anglophone du pays*). Wierni uciekli do zakrystii, ryglując drzwi, seminarzysta

zaś ukląkł na ziemi, odmawiając różaniec. „Żołnierze bezskutecznie próbowali otworzyć drzwi, a następnie podeszli do Gerarda Anjiangwe, który leżał na ziemi, i kazali mu wstać, co ten bez wahania uczynił” – relacjonował Esua (tamże).

Dnia 21 listopada 2018 r. w Kembong, w pobliżu Mamfé, został zabity przez żołnierzy Cosmas Omboto Ondari, kenijski misjonarz z Towarzystwa Misyjnego św. Józefa z Mill Hill. Zastrzelono go przed kościołem pw. św. Marcina z Tours (por. L.M., *Afrique-Cameroun. Nouveau meurtre de prêtre dans le sud-ouest anglophone*). Nkeo, ordynariusz Mamfé, wspominał i apelował:

Odwiedziłem parafię Kembong 22 listopada i naliczyłem 21 dziur po kulach w budynku, w którym ksiądz, katecheta i wielu chrześcijan prowadziło rozmaite działania na terenie misji. Krew zamordowanego księdza była jeszcze wyraźnie widoczna na drzwiach wejściowych kościoła. Wartość życia ludzkiego maleje, a życie jest marnowane z różnych powodów, także tych najbardziej daremnych. Musimy położyć temu kres i wezwać wszystkich zaangażowanych w zabijanie niewinnych cywilów do powstrzymania się od tych niehumanitarnych i potwornych czynów. Wzywam organy ścigania do dokładnego zbadania tej potwornej zbrodni popełnionej na niewinnym i pokojowo nastawionym misjonarzu oraz do postawienia sprawców przed sądem. Jest to jedyny sposób, aby pocieszyć tych, którzy zostali ranni, i zaprowadzić pokój na naszej ziemi (AP., *Afrique-Cameroun. Demande d'enquête suite à l'assassinat du Père Ondari de la part de l'Evêque de Mamfé*).

Dnia 23 listopada 2018 r. w południowo-zachodnim Kamerunie zostali uprowadzeni trzej klaretyni, którzy zmierzali do Munyenge z pomocą humanitarną dla ofiar konfliktu w tym rejonie. Dwukrotnym zakładnikiem uzbrojonych separatystów był Michael Miabesue Bibi, biskup pomocniczy Bamendy, porwany przez *Amba Boys*. Twierdzili oni, że nie powinien podróżować, gdyż ogłosili operację „martwe miasto”, wstrzymując wszelkie działania ludzkie (por. L.M., *Afrique-Cameroun. L'Evêque auxiliaire de Bamenda enlevé par deux fois par les séparatistes*). W dniu 25 czerwca 2019 r. został porwany, uwolniony następnego dnia, Esua, który ich głównemu dowódcy powiedział, że nie „osiągną swoich celów, praktykując zło, ponieważ zło może prowadzić tylko do zła, a Bóg nie będzie w stanie wysłuchać ich modlitw, jeśli nadal będą popełniać zło” (L.M., *Afrique-Cameroun. Enlèvement et libération de l'Archevêque de Bamenda de la part de séparatistes*). Z kolei 15 sierpnia 2018 r. w Kumbo uprowadzono dwóch księży udających się na świąteczną Mszę Świętą.

W dniu 5 listopada 2020 r. separatyści porwali Tumi będącego w drodze z Bamendy do Kumbo. Kardynał stał się zakładnikiem wraz z wodzem Fo-

nem Sehem Mbinglem II i 10 innymi osobami. Porwanie dziewięćdziesięcioletniego kardynała potępilli miejscowi wierni i wszystkie siły polityczne w kraju (L.M., *Afrique-Cameroun. Point de situation sur les conditions de l'Archevêque émérite de Douala, relâché hier par ses ravisseurs*). „Wierzę, że teraz to głowa państwa musi coś zrobić i wierzę, że może to zrobić, a mianowicie ogłosić amnestię, by zapanował pokój, a dzieci mogły chodzić do szkoły” (L.M., *Afrique-Cameroun. Appel de l'Archevêque émérite de Douala en faveur d'une amnistie et d'un retrait de l'armée pour mettre un terme au conflit sécessionniste*) – powiedział Tumi w wywiadzie udzielonym kilka dni po uwolnieniu. Dodał przy tym, że porywacze „chcieli wiedzieć, jakie jest moje zdanie na temat formy rządu w kraju. Odpowiedziałem im: jest to federalizm” (tamże).

Nkea mówił natomiast: „Dużo pracujemy z miejscową ludnością, ale także z wojskiem i separatystami, żeby doprowadzić do dialogu. Trzeba powiedzieć, że praca na rzecz pokoju ma wysoką cenę w postaci ofiar śmiertelnych i przemocy wymierzonej w chrześcijańskich świeckich i kapłanów” (LA, *Afrique-Cameroun. Le travail de l'Eglise locale et le soutien du Saint-Siège sont décisifs pour la réconciliation*). Tłumaczył też, iż owe ataki wynikają z dramatycznego nieporozumienia: „Był czas, kiedy rząd uważał nas za «zwolenników rebeliantów», zaś separatyści uważali nas za «prorządowców» tylko dlatego, że potępialiśmy przemoc wobec ludności cywilnej” (tamże).

Wezwania do dialogu i pojednania

W dniu 20 lipca 2018 r. został zabity Alexander Sob Nougi, proboszcz parafii pw. Najświętszego Serca w Bomaka, w diecezji Buéa, diecezjalny sekretarz ds. edukacji katolickiej. Podobno trafiono go przypadkowo w trakcie starcia wojska z separatystami (por. SL, *Afrique-Cameroun. Prêtre assassiné dans la zone anglophone, théâtre des affrontements avec les séparatistes*). Dnia 25 lipca, wkrótce po jego śmierci, Tumi zgromadził imamów z miast: Buéa i Bamenda oraz zaprosił zwierzchnika Kościoła Prezbiteriańskiego w Kamerunie w celu omówienia możliwych rozwiązań kryzysu anglofońskiego. Na zakończenie tej wymiany czterej przywódcy religijni zaprosili całą ludność anglofońską na konferencję – „Anglophone General Conference”, którą zwołano pod koniec sierpnia 2018 r. Zastrzegając sobie anonimowość, jeden z urzędników kościelnych mówił: „Kościół patrzy na problem anglofonii w całości i jest zdecydowany przyczynić się do przywrócenia pokoju [...] będzie to z pewnością pierwszy krok w procesie zakończenia

kryzysu i jest konieczne, abyśmy pozytywnie go wspierali” (Foute). Inicjatywę tę poparła miejscowa Konferencja Episkopatu, proponując mediację między stronami konfliktu. Pod koniec lipca do udziału w spotkaniu zaproszono chrześcijańskich i muzułmańskich przywódców religijnych, w tym Tumiego, pastora Georga Fochanga Babilę z kameruńskiego Kościoła Prezbiteriańskiego, imama Tukura Mohammeda Adamu z Centralnego Meczetu w Bamendzie (Północny Zachód) oraz imama Alhajiego Mohammeda Abubakara z Centralnego Meczetu w Buéa (Południowy Zachód). Skierowano także apel do anglofonów w kraju i w diasporze. Pomimo przychylnego nastawienia dużej części opozycji propozycja ta została jednak ostatecznie odrzucona przez rząd w Jaunde, który w odpowiedzi zakazał organizowania jakichkolwiek spotkań. Mimo to we wspólnej deklaracji Rada Kościołów Protestanckich, Najwyższa Rada Islamska i Konferencja Episkopatu połączyły siły w celu potępienia wzrostu przemocy w ostatnich dwóch latach i wezwały do zaprzestania „masowych zabójstw dokonywanych przez zbrojne grupy secesjonistów i kameruńskie siły zbrojne”. Kleda, przewodniczący Konferencji Episkopatu Kamerunu, szejk Oumarou Malam, członek Najwyższej Rady Islamskiej, oraz Fonki Samuel Forba, przywódca Kościołów Reformowanych, wezwali rząd, partie polityczne, diasporę i zbrojne ugrupowania secesjonistyczne do rozpoczęcia dialogu, który doprowadzi do ostatecznego rozwiązania kryzysu politycznego i militarnego (por. KE, *Afrique-Cameroun. Responsables religieux chrétiens et musulmans en faveur du dialogue et de la paix dans les régions anglophones*).

Do potrzeby debaty nad problemami w anglojęzycznym Kamerunie powrócono jesienią 2019 r. W dniu 10 września prezydent Kamerunu Biya ogłosił jej zwołanie na czas: od 30 września do 4 października. „Zostaliśmy zaproszeni na spotkanie będące wielką, narodową debatą i zgodziliśmy się na wzięcie w niej udziału” – oświadczyli przywódcy religijni Kamerunu, którzy w sierpniu zorganizowali już Generalną Konferencję Anglofońską. Tumi, zapowiadając swoje uczestnictwo w debacie narodowej, powiedział: „Jesteśmy zobowiązani do uczynienia wszystkiego, co w naszej mocy, nawet za cenę naszego życia, by zaprowadzić pokój w Kamerunie” (L.M., *Afrique-Cameroun. Vers la participation des chefs religieux au grand débat national centré sur la crise dans les régions anglophones*). Kardynał wyraził się z uznaniem o tej inicjatywie głowy państwa. Przekazał też premierowi raport bazujący na odpowiedziach z ankiety skierowanej do mieszkańców anglojęzycznych regionów Kamerunu: „Na podstawie odpowiedzi ponad 1000 osób opracowaliśmy 400-stronicowy dokument, składający się z trzech części, w których skupiliśmy się na przyczynach kryzysu anglofońskiego i zaproponowaliśmy rozwiązania” (Tamże).

Chcąc ułatwić dialog, Biya nakazał uwolnienie 333 separatystów i niektórych przeciwników politycznych, w tym Kamta – kontrkandydata w wyborach prezydenckich z 2018 r. Po czterech dniach debaty uczestnicy uwypuklili konieczność stworzenia specjalnego statusu dla dwóch regionów anglojęzycznych, nie precyzując jednak szczegółów. W debacie uczestniczyli przedstawiciele rozmaitych grup społecznych. Jednakże nie wzięli w niej udziału przywódcy zbrojnych ugrupowań separatystycznych. O debacie pozytywnie wypowiedzieli się m.in. Tumi oraz Abraham Boualo Kome, ordynariusz diecezji Bafang i zarazem przewodniczący Konferencji Episkopatu Kamerunu (por. L.M., *Afrique-Cameroun. Espoirs de fin de la crise sécessionniste dans les zones anglophones en provenance du Dialogue national*).

O poszukiwanie dróg pojednania w Kamerunie apelowało także 16 biskupów katolickich z 10 krajów świata na spotkaniu (II 2020) w Szwajcarii. Pisali oni w liście otwartym do Biyi:

My, niżej podpisani biskupi rzymskokatoliccy z całego świata, z należnym szacunkiem wzywamy Pana rząd do wzięcia udziału w rozmowach pokojowych, zaproponowanych przez Szwajcarię, mających na celu zakończenie przemocy w północno-zachodnich i południowo-zachodnich regionach Kamerunu (L.M., *Afrique-Cameroun. Appel d'Evêques du monde entier en faveur de la participation du Chef de l'Etat aux colloques de paix relatifs à la crise anglophone*).

Biskupi podkreślali w tym liście, że kierują się skutkami katastrofy humanitarnej, spowodowanej konfliktem:

Przemoc i okrucieństwa, których dopuścili się wszystkie strony konfliktu, zmusiły 656 tys. anglojęzycznych Kameruńczyków do opuszczenia swoich domów, uniemożliwiły 800 tys. dzieci uczęszczanie do szkół (w tym 400 tys. do szkół katolickich), zmusiły 50 tys. osób do ucieczki do Nigerii, zniszczyły setki wiosek i spowodowały śmierć co najmniej 2 tys. osób. Każde z tych istnień jest cenne, oplakujemy je i pragniemy uniknąć dalszych strat w ludziach (L.M., *Afrique-Cameroun. Appel d'Evêques du monde entier en faveur de la participation du Chef de l'Etat aux colloques de paix relatifs à la crise anglophone*).

W pierwszym tygodniu lipca 2020 r. spotkali się przedstawiciele rządu z separatystami z anglojęzycznych regionów kraju, co otworzyło perspektywę na zaprzestanie działań wojennych. Do zainicjowania spotkania przyczynił się Nkea. Wziął w nim udział także Julius Ayuk Tabe, samowwłażczy prezydent Ambazonii, przewieziony na ten czas z więzienia o zaostrożnym rygorze. Rząd reprezentował jeden z urzędników odpowiedzialnych za bezpieczeństwo narodowe – delegat premiera. Spotkanie odbyło się w rezydencji

Jeana Mbargi, ordynariusza Jaunde. Tak o roli duchowieństwa mówił, pośrednicząc w rozmowach, Nkea:

Oni wierzą w naszą neutralność i uważają, że możemy być tym partnerem do rozmów, który sprosta doprowadzeniu do stabilnego pokoju w kraju. Nawet jeśli przedstawiciele Kościoła nie zasiądą do stołu negocyjnego, nadal zachęcamy do dialogu i poszukiwania rozwiązania, które definitywnie zastąpi broń (LA, *Afrique-Cameroun. Colloques de paix entre gouvernement et séparatistes près la résidence archiépiscopale, contribution de l'Eglise au dialogue et à la réconciliation*).

Jednak w ostatnich dniach października tego samego roku Nkea stwierdził:

Z punktu widzenia oficjalnych negocjacji nie poczyniono postępów i przynajmniej oficjalnie nie mamy żadnych informacji o spotkaniach, które się ostatnio odbyły lub są planowane. Można jednak stwierdzić, że po rozmowach sprzed kilku miesięcy sytuacja wydaje się spokojniejsza. Wśród ludności panuje atmosfera większego spokoju i wyciszenia. Szkoły zostały ponownie otwarte i wiele dzieci do nich wróciło. Jest to niewątpliwie dobry znak (L.A., *Afrique-Cameroun. Faire davantage après les „prudents signaux d'espérance dans le cadre du conflit au sein des régions anglophones” selon l'Archevêque de Bamenda*).

Pod koniec września 2020 r. biskupi regionów anglojęzycznych napisali list otwarty na zakończenie 69. zebrania Konferencji Episkopatu Prowincji Bamenda. W liście tym przedstawili prośby skierowane do rządu i wiernych. Wśród głównych postulatów biskupi umieścili natychmiastowe zaprzestanie wszelkich form konfrontacji zbrojnej, wznowienie dialogu, uwolnienie więźniów politycznych oraz ponowne otwarcie szkół. Dokument ten odbił się szerokim echem w mediach, ale, co powiedział Nkea: „niestety, nie otrzymaliśmy jeszcze żadnej odpowiedzi od rządu” (L.A., *Afrique-Cameroun. Faire davantage après les „prudents signaux d'espérance dans le cadre du conflit au sein des régions anglophones” selon l'Archevêque de Bamenda*).

Biskupi zebrani na Konferencji Prowincjalnej Episkopatu Bamendy (BAPEC) w oświadczeniu wydanym w niedzielę 22 sierpnia 2021 r. ponowili apel o zakończenie długotrwałego konfliktu w anglojęzycznych regionach Kamerunu. „Ubolewamy nad przemocą, brakiem bezpieczeństwa, porwaniami, torturami i bezsensownymi zabójstwami, niekiedy niewinnych ludzi i dzieci” (L.M., *Afrique-Cameroun. „Faites taire vos armes: notre peuple a assez souffert et est fatigué de vivre dans l'incertitude et la peur”: appel des Évêques de Bamenda*) – pisali, wzywając wszystkie zbrojne frakcje do „natychmiastowego zaprzestania przemocy i do pracy na rzecz pokojowego rozwiązania konfliktu” (Tamże).

THE CHURCH IN THE FACE OF THE SO-CALLED „ANGLOPHONE CRISIS” IN CAMEROON

Summary

After the unification of Anglophone and Francophone regions of Cameroon in 1961, English-speaking Cameroonians have accused the central authorities in Yaoundé of marginalizing this part of the country. In 2016, expressions of discontent in this part of Cameroon gained momentum, and on October 1, 2017, the most extreme factions declared the independence of Cameroon's two Anglophone regions and the birth of the Federal Republic of Ambazonia. This contributed to escalating tensions in the two English-speaking regions and led to strikes and bloody fighting. The central government and the separatists have taken irreconcilable positions. According to estimates, at least 4,000 people have died in the conflict and more than one million have been internally displaced. Most of the internally displaced are women and children. The Catholic Church has taken on the difficult task of finding ways of reconciling the hostile sides. The Church's action is significant. The Church is one of the most influential non-governmental institutions throughout the country, including in English-speaking regions.

Keywords: Cameroon; Church in Cameroon; Ambazonia; tensions in Cameroon; English-speaking regions

Słowa kluczowe: Kamerun; Kościół w Kamerunie; Ambazonia; napięcia w Kamerunie; regiony angielskojęzyczne

BIBLIOGRAFIA

- Annuario Pontificio per l'Anno 2020.* Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2021.
- AP. *Afrique-Cameroun. Demande d'enquête suite à l'assassinat du Père Ondari de la part de l'Evêque de Mamfè,* Agence Fides. 24 listopada 2018. Dostęp 15 października 2019. <<http://www.jeuneafrique.com/608521/politique/au-cameroun-leglise-catholique-victime-collaterale-de-la-crise-anglophone/>>
- Foute, Franck. *Au Cameroun, l'Église catholique victime collatérale de la crise anglophone.* 31 lipca 2018. Dostęp 15 października 2019. <<http://www.jeuneafrique.com/608521/politique/au-cameroun-leglise-catholique-victime-collaterale-de-la-crise-anglophone/>>
- International Crisis Group. *Cameroon's Anglophone Crisis: How the Catholic Church Can Promote Dialogue.* Briefing N°138. Nairobi–Brussels: Crisis Group Africa, 2018.
- International Crisis Group. *Cameroon. L'aggravation de la crise anglophone requiert des mesures fortes.* Briefing N 130. Nairobi–Bruxelles: Crisis Group Africa, 2017.
- International Crisis Group. *Cameroon. La crise anglophone à la croisée des chemins.* Rapport Afrique N 250. 2 sierpnia 2017. Nairobi–Brussels: Crisis Group Africa, 2017.
- International Crisis Group. *Crise anglophone au Cameroun. Comment arriver aux pourparlers.* Rapport Afrique N°272. 2 maja 2019. Bruxelles: Crisis Group Africa 2019.

- Kamé Bouopda, Pierre. *La quête de libération politique au Cameroun 1884–1984*. Paris: L'Harmattan, 2006.
- KE. *Afrique-Cameroun. Appel de l'Eglise à un dialogue inclusif après les tensions et violences dans les provinces du nord du pays*, Agence Fides. 25 listopada 2019. Dostęp 28 grudnia 2021. <<http://www.fides.org/fr/>>
- KE. *Afrique-Cameroun. Responsables religieux chrétiens et musulmans en faveur du dialogue et de la paix dans les régions anglophones*, Agence Fides. 22 września 2018. Dostęp 15 października 2019. <<http://www.jeuneafrique.com/608521/politique/au-cameroun-leglise-catholique-victime-collaterale-de-la-crise-anglophone/>>.
- KE. *Afrique-Cameroun. Témoignage d'un jésuite sur „de graves violations des droits fondamentaux dans les provinces anglophones”*, Agence Fides. 26 maja 2018. Dostęp 11 lutego 2018. <<http://www.fides.org/fr/>>
- KE. *Afrique-Cameroun. Vie sociale annihilée par la peur dans le nord-ouest du pays*, Agence Fides. 29 maja 2018. Dostęp 11 lutego 2018. <<http://www.fides.org/fr/>>.
- L.A. *Afrique-Cameroun. Faire davantage après les „prudents signaux d'espérance dans le cadre du conflit au sein des régions anglophones” selon l'Archevêque de Bamenda*, Agence Fides. 30 października 2020. Dostęp 28 grudnia 2021. <<http://www.fides.org/fr/>>
- L.M. *Afrique-Cameroun. „Faites taire vos armes: notre peuple a assez souffert et est fatigué de vivre dans l'incertitude et la peur”: appel des Évêques de Bamenda*, Agence Fides. 24 sierpnia 2021. Dostęp 28 grudnia 2021. <<http://www.fides.org/fr/>>
- L.M. *Afrique-Cameroun. Appel à la paix de la part des responsables religieux chrétiens et musulmans après les violences dans les régions anglophones*, Agence Fides. 20 grudnia 2017. Dostęp 11 lutego 2018. <<http://www.fides.org/fr/>>
- L.M. *Afrique-Cameroun. Appel d'Evêques du monde entier en faveur de la participation du Chef de l'Etat aux colloques de paix relatifs à la crise anglophone*, Agence Fides. 21 lutego 2020. Dostęp 28 grudnia 2021. <<http://www.fides.org/fr/>>
- L.M. *Afrique-Cameroun. Appel de l'Archevêque émérite de Douala en faveur d'une amnistie et d'un retrait de l'armée pour mettre un terme au conflit sécessionniste*, Agence Fides. 19 listopada 2020. Dostęp 28 grudnia 2021. <<http://www.fides.org/fr/>>
- L.M. *Afrique-Cameroun. Appel de l'Evêque de Bamenda en faveur de la cessation du conflit dans les régions anglophones*, Agence Fides. 22 kwietnia 2020. Dostęp 28 grudnia 2021. <<http://www.fides.org/fr/>>
- L.M. *Afrique-Cameroun. Communiqué de la Conférence épiscopale sur le déroulement du vote „dans le calme mais avec des irrégularités en particulier dans les régions anglophones”*, Agence Fides. 11 października 2018. Dostęp 15 października 2019. <<http://www.fides.org/fr/>>
- L.M. *Afrique-Cameroun. Déclarations critiques des Evêques de la Province de Bamenda à l'encontre des violences contre la population*, Agence Fides. 12 października 2017. Dostęp 12 października 2017. <<http://www.fides.org/fr/>>
- L.M. *Afrique-Cameroun. Désertion des urnes de la part des électeurs selon les observateurs de la Commission épiscopale Justice et Paix*, Agence Fides. 17 lutego 2020. Dostęp 28 grudnia 2021. <<http://www.fides.org/fr/>>
- L.M. *Afrique-Cameroun. Doutes de responsables de l'Eglise quant aux résultats des élections présidentielles*, Agence Fides. 29 października 2018. Dostęp 15 października 2019. <<http://www.fides.org/fr/>>
- L.M. *Afrique-Cameroun. Enlèvement de 79 élèves d'un établissement de l'enseignement secondaire presbytérien de Bamenda dans le cadre de la „crise anglophone”*, Agence Fides. 6 listopada 2018. Dostęp 15 października 2019. <<http://www.fides.org/fr/>>
- L.M. *Afrique-Cameroun. Enlèvement et libération de l'Archevêque de Bamenda de la part de séparatistes*, Agence Fides. 6 lipca 2019. Dostęp 15 października 2019. <<http://www.jeuneafrique.com/>>

- com/608521/politique/au-cameroun-leglise-catholique-victime-collaterale-de-la-crise-anglophone/>
- L.M. *Afrique-Cameroun. Espoirs de fin de la crise sécessionniste dans les zones anglophones en provenance du Dialogue national*, Agence Fides. 8 października 2019. Dostęp 15 października 2019. <<http://www.jeuneafrique.com/608521/politique/au-cameroun-leglise-catholique-victime-collaterale-de-la-crise-anglophone/>>
- L.M. *Afrique-Cameroun. L'Évêque auxiliaire de Bamenda enlevé par deux fois par les séparatistes*, Agence Fides. 21 grudnia 2018. Dostęp 15 października 2019. <<http://www.jeuneafrique.com/608521/politique/au-cameroun-leglise-catholique-victime-collaterale-de-la-crise-anglophone/>>
- L.M. *Afrique-Cameroun. Les étudiants et les écoles pris pour cible dans les régions séparatistes anglophones*, Agence Fides. 22 lutego 2022. Dostęp 24 kwietnia 2022. <<http://www.fides.org/fr/>>
- L.M. *Afrique-Cameroun. Lettre pastorale des Evêques appelant à éviter „le piège du tribalisme”*, Agence Fides. 19 grudnia 2019. Dostęp 28 grudnia 2021. <<http://www.fides.org/fr/>>
- L.M. *Afrique-Cameroun. Meurtre d'un jeune Séminariste dans la région anglophone du pays*, Agence Fides. 16 listopada 2018. Dostęp 15 października 2019. <<http://www.jeuneafrique.com/608521/politique/au-cameroun-leglise-catholique-victime-collaterale-de-la-crise-anglophone/>>
- L.M. *Afrique-Cameroun. Nouveau meurtre de prêtre dans le sud-ouest anglophone*, Agence Fides. 22 listopada 2018. Dostęp 15 października 2019. <<http://www.jeuneafrique.com/608521/politique/au-cameroun-leglise-catholique-victime-collaterale-de-la-crise-anglophone/>>
- L.M. *Afrique-Cameroun. Point de situation sur les conditions de l'Archevêque émérite de Douala, relâché hier par ses ravisseurs*, Agence Fides. 7 listopada 2020. Dostęp 28 grudnia 2021. <<http://www.fides.org/fr/>>
- L.M. *Afrique-Cameroun. Prise de position de l'Eglise contre l'indépendance des régions anglophones et en faveur de la décentralisation*, Agence Fides. 2 października 2017. Dostęp 11 grudnia 2017. <<http://www.fides.org/fr/>>
- L.M. *Afrique-Cameroun. Vers la participation des chefs religieux au grand débat national centré sur la crise dans les régions anglophones*, Agence Fides. 24 września 2019. Dostęp 15 października 2019. <<http://www.jeuneafrique.com/608521/politique/au-cameroun-leglise-catholique-victime-collaterale-de-la-crise-anglophone/>>
- LA. *Afrique-Cameroun. Colloques de paix entre gouvernement et séparatistes près la résidence archiepiscopale, contribution de l'Eglise au dialogue et à la réconciliation*, Agence Fides. 20 lipca 2020. Dostęp 28 grudnia 2021. <<http://www.fides.org/fr/>>
- LA. *Afrique-Cameroun. Le travail de l'Eglise locale et le soutien du Saint-Siège sont décisifs pour la réconciliation*, Agence Fides. 16 kwietnia 2021. Dostęp 28 grudnia 2021. <<http://www.fides.org/fr/>>
- LA. *Archevêque de Bamenda: le conflit continue, les leaders religieux sont engagés dans une médiation difficile*, Agence Fides. 13 października 2021. Dostęp 28 grudnia 2021. <<http://www.fides.org/fr/>>
- Messina, Jean-Paul. „Visage de l'Église catholique au Cameroun.” *Histoire du christianisme au Cameroun. Des origines à nos jours. Approche oecuménique. Préface de Mgr Victor Tonye Bakot. Postface du pasteur Joseph Miochivé*. Red. Jean-Paul Messina i Jaap van Slageren. Paris: Karthala; Yaoundé: Clé, 2005: 367-416.
- PN/AP. *Afrique-Cameroun. Appel au dialogue de la part des Evêques face à la crise humanitaire en cours dans la zone anglophone du pays*, Agence Fides. 18 maja 2018. Dostęp 11 czerwca 2018. <<http://www.fides.org/fr/>>
- Różański, Jarosław. „Działalność misyjna w Kamerunie i Gabonie na przełomie XIX/XX w.” *Etnografia Nowa* (2021-2022) 11: 171-191.

- Róžański, Jarosław. *Inkultuacja Kościoła wśród ludów Środkowego Sudanu*. Poznań: Wydawnictwo Wydziału Teologicznego UAM, 2004.
- Róžański, Jarosław. „Ku niepodległej Ambazonii? Źródła kryzysu w angielskojęzycznej części Kamerunu.” *Przemiany kulturowe w Afryce. Historia i antropologia*. Red. Maciej Ząbek. Warszawa: Wydawnictwo UW, 2020: 167-188.
- SL. *Afrique-Cameroun. Prêtre assassiné dans la zone anglophone, théâtre des affrontements avec les séparatistes*, Agence Fides. 23 lipca 2018. Dostęp 30 lipca 2018. <<http://www.fides.org/fr/>>

JAROSŁAW RÓŻAŃSKI OMI, prof. dr. hab., misjolog-afrykanista, religioznawca. Od 1999 r. pracuje na UKSW w Warszawie (kierownik Katedry Misjologii). Główne zainteresowania Afryką pogłębione zostały przez pobyty badawcze, związane głównie z klasycznie pojmowaną strefą Sudanu Środkowego, ze szczególnym uwzględnieniem północnego Kamerunu. Autor kilkunastu książek naukowych oraz ponad 140 artykułów naukowych.